

Barva kot vtis in izraz: Priljubljenost, simbolizem in semantični prostor barv

BOJAN MUSIL

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta,
Koroška 160, SI-2000 Maribor

IZVLEČEK

Barve so lastnosti vidnega sveta, ki napravijo na človeka mnoštvo vtisov, hkrati pa imajo bogastvo izraznosti. Namen pričujoče raziskave je bil na vzorcu slovenskih študentov ugotoviti priljubljenost barv in njihov simbolizem ter umestiti posamezne barve v semantični prostor. Ugotovljena je bila skladnost pri izbiri najbolj priljubljene in manj priljubljenih barv ter zelo močna povezanost barvnega simbolizma z drugimi raziskavami v Sloveniji in Evropi. Odkriti sta bili dve bistveni dimenziji strukture simbolov, ki sta aktivnost in valenca. Ocene na osmih semantičnih diferencialih so bile osnova semantičnega prostora z dimenzijama esenca – eksistenca in racionalnost – emocionalnost. Pokazala se je povezanost barv s prevladujočimi naravnimi pojavi in osnovnimi elementi človekovega delovanja in bivanja.

Ključne besede: barva, priljubljenost barv, barvni simbolizem, barvni profili, Slovenija

ABSTRACT

COLOUR AS IMPRESSION AND EXPRESSION: POPULARITY, SYMBOLISM AND SEMANTIC SPACE OF COLOURS

Colours are qualities of visual world with plurality of impressions on human and possessing fortune of expressions. The purpose of the present study was on sample of Slovene students to ascertain colour preferences, symbolism and to place separate colours in semantic space. Considerable congruency in most popular and less popular colours was determined and very strong connection between colour symbolism of present study with other studies in Slovenia and Europe. Two essential dimensions of symbolic structure were established: activity and valence. Valuations on eight semantic differentials were groundwork for semantic space with dimensions essence – existence and rationality – emotionality. Connection of colours with predominant natural phenomena and basic elements of human functioning and living was indicated.

Key words: colour, popularity of colour, colour symbolism, colour profiles, Slovenia

Barve so pomembna lastnost vidnega sveta. Kot naravni fizikalni fenomen jih lahko razumemo kot modifikacije v svetlobnem elektromagnetnem valovanju. Ko pa postanejo del psihičnega dogajanja posameznika dobijo posamezne barvne entitete simbolnopomenske implikacije in s tem pomembno vlogo v usmerjanju človekovega vedenja tako v osebnem, socialnem ali kulturnem kontekstu.

Kromatske barve so pomembno povezane s človekovo emocionalnostjo in estetskimi nagnjenji in so važen nosilec simbolov (Pečjak, 1977). Z njimi človek izraža svoje emocije,¹ stanja, potrebe, socialni položaj in tudi celotno osebnost.

Barve imajo bogatejšo izrazno in afektivno vrednost glede na oblike (Trstenjak, 1996; Kovačev, 1997); vplivajo na subjektive emocije in pasivno sprejemanje dražljajev, oblike pa predvsem na razum in aktivno poseganje v predmetni svet.² Zaradi njihove funkcije dodajanja čustvene vsebine predmetom, so močno povezane s človekovim duhovnim in socialnim življenjem in se pojavljajo v vseh oblikah kulturnih dejavnosti (magija, mit, ritual, religija, umetnost, moda, arhitektura). V analitični koncepciji (C. G. Jung) barve izražajo glavne psihične funkcije človeka: misel, čustvo, intuicijo, občutek (Chevalier, Gheerbrant, 1969).³

Pomembna je povezanost barv in oblik s celotno človekovo osebnostjo, saj lahko prav na osnovi orientacije ljudi k obliki ali barvi ločimo dva tipa osebnosti (Trstenjak, 1996; Tušak, 1998b). Osebe, ki so bolj občutljive na barve, naj bi bile bolj aktivne, emocionalne, bolj senzibilne, orientirane pretežno navzven in naj bi imele razvit občutek za red in harmonijo ter bogato domišljijo in bi jih lahko umestili v kategorijo ekstravertiranih osebnosti. V nasprotju z njimi so osebe, ki so občutljive predvsem na oblike, največkrat zadržane, nedružabne in usmerjene v lastno notranjost – so introvertirane.

Trstenjak (1996) govori o petih različnih pogledih v povezavi med barvo in motivom:

1. *Predmetna motivacija barve*: vsaka barva je vedno vezana na določen predmet, zato povzema lastnosti ne samo od barvnega spektra, ampak tudi od predmeta, kateremu tipično pripada.
2. *Simbolična motivacija barve*: barva ne omogoča samo prepoznavanje samih predmetov, ki so njeni neposredni nosilci, temveč tudi mnoge druge pojave, ki jih barve predstavljajo, ponazarjajo ala kakorkoli drugače nanje kažejo (nacionalne barve, barve žalovanja, barve emocij...).
3. *Biološka motivacija barve*: vsaka barva skupaj z naravno ali umetno razsvetljavo daje svojstven občutek in tvori posebno ozračje, ki se odraža v človekovem dobrem ali slabem biološkem počutju.⁴
4. *Subjektivna motivacija barve*: vsaka barva izžareva čustva, oziroma natančneje človek prvotno pripisuje čustva barvi, ki pa zaradi intenzitete postanejo kot atribut barve. Na podlagi te zakonitosti, da ima vsak človek svojo barvo so izdelali razne projektivne osebnostne bave teste barv: Pfisterjev test barvnih piramid, Lüscherjev

¹ Emocionalni pomen barv (npr. črna kot pogrebna, žalna barva, barva smrti in žalosti) ni nujno enak emocionalnemu nagnjenju (npr. črna avta, ki mi je všeč); pomen je bolj stalen, nagnjenje pa se spreminja v odvisnosti od razpoloženja in referenčni okvir barve (Pečjak, 1977).

² Pri percepciji barv je izvor aktivnosti v predmetu, od koder prehaja na opazovalca kot dražljaj, pri zaznavanju oblik pa naj bi aktivnost prehajala od opazovalca na predmet (Trstenjak, 1996).

³ Da barve pomembno vplivajo na emocionalna občutenja, priča tudi sledeče: živobarvne sanje v psihoanalitičnem jeziku naznanjujejo posebno močna nezavedna doživetja, ki so doživetja z veliko čustveno močjo, emocije pa so lahko skrajno različne.

⁴ Na teh zakonitostih bazira vsa stara in sodobna kromoterapija – zdravljenje s pomočjo barvnih vplivov.

barvni test in hitri barvni test, Frielingov test barvnih ogledal, Hartmanova barvna koda (Tušak, 1998a). Barva je postalatako eno izmed glavnih psihodiagnostičnih sredstev.

5. *Miljejska motivacija barve*: vse barvne motivacije so močno povezane z okoljem, v katerem sta bistveni predvsem dve stvari: vpliv klime in podnebnih zakonitosti osnovnega okolja človeških družb ter moda kot mišljenje in čustvo dobe, spremenjeno v snov, lik in barvo (Koch, v Trstenjak, 1996).

Barva najprej sama napravlja v nas poseben vtis, šele potem moremo mi videti v barvi poseben izraz (Trstenjak, 1996) in v tem kontekstu bi lahko ločili perceptivno-fiziološko in psihosocialno motivacijo barv, ki se navezuje na zgoraj naštetu klasifikacijo. Predmetna motivacija barve je odraz same precepcije sveta, kjer se barva spoji s tipičnim predmetom, katerega pomemben atribut je. Tako je pri metodi prostega asociiranja barv vedno prisoten pomemben delež asociacij, kjer določena barva predstavlja lastnost predmeta⁵ in je torej njegova objektivna asociacija. Vsaka barva sproža v človeškem organizmu fiziološke učinke, kar se navezuje na biološko motivacijo. Če se obe naštetii motivaciji navezujeta na barvni vtis je stična točka vtisa in izraza barve subjektivna motivacija, ko človek pripiše čustva barvi, ki pa zaradi intenzitete postanejo atribut le-te. Prenos izraznosti barve na mnoga druga področja je generator simbolične motivacije, ko barva za nas nekaj pomeni in utegne biti znak, s katerim tudi sami izražamo svojo notranjost. Simbolika pa je v vzajemni zvezi s kulturno tradicijo ter ekološkim kontekstom človekovega bivanja. Celotna dinamika vpliva na simpatijo oziroma antipatijo do posameznih barv, kjer pa igra še posebej pomembno vlogo moda.

Barve kot vtis

Eden prvih, ki se je ukvarjal z občutenjem barv je bil Goethe (1749-1832), ki je dejal, da izkušnja kaže, da vsaka barva izzove posebno čustveno razpoloženje. Barve je razporedil v krog, ki teče od rumene do rdeče kot pozitivni strani, in nadaljuje v modro kot negativno stran.⁶ Pozitivne barve izzovejo razburljivo, živahno in navdihujoče razpoloženje, negativne pa nestanovitno, šibko in nežno razpoloženje. Tako rumena daje tople in udoben vtis, modra pa občutek hladnosti in umirjenosti.

Wohlfarth (v Trstenjak, 1996) je raziskoval vpliv barvne svetlobe na vegetativne živčne procese. Izsledke njegovih raziskav lahko strnemo v naslednji ugotovitvi: kratkovalovna svetloba znižuje krvni pritisk ter zavira utrip in dihanje, dolgovalovna pa stopnjuje krvni pritisk in pospešuje utrip in respiracijo; vpliv svetlobe je odvisen tudi od človekovega emocionalnega odnosa do svetlobe in barve.

Rdeča tako velja za penetrativno in vročo, ki obenem povečuje napetost mišic, zviša krvni pritisk in pospešuje cirkulacijo krvi in dihanje in slovi kot duševni stimulans. Je najnasilnejša med barvami, saj posameznika kar sili v aktivnost (Tušak, 1998a).⁷ Oranžna je fizikalno bleščeča, goreča, žareča in ima podoben vpliv na utrip, vendar pa pri tem ne povečuje krvnega pritiska, zato je čustven stimulans, ki daje občutek prijet-

⁵ Deese zavzema stališče, da v asociativni preizkušnji sleherna beseda priključuje najprej samo sebe, kar naj bi bila nekakšna identifikacija besede oziroma njenega pomena (Pečjak, 1977). Pri barvah kot abstrakciji, ki v osnovi ni predmetna, se to lahko navezuje na produciranje odgovorov, s katerimi je v tesni predmetni zvezi, kot npr. rdeča kri, modro morje, rumeno sonce...

⁶ Dostopno (julij 2002) na <http://www.colorsystm.com/projekte/engl/14goe.htm>.

⁷ Po Trstenjaku (1997) močno žari, dobesedno podira vse jezove, zaradi česar vzbuja občutek nemira, strasti, prizadevnosti in voljo po premagovanju ovir. Fizikalno je poleg rumene in oranžne najbolj vidna in zato signal za preplah in pretres: stoj!

nosti, ugodnega počutja in spravlja v dobro voljo, a utegne sčasoma utrujati. Lahko pomirja ali vzburja ter pospešuje prebavo in tek. Rumena je najtoplejša, najbolj ekspanzivna, najgorečnejša barva, ki jo je težko ugasniti, ki sili čez ovire, v katere bi jo radi stisnili (Chevalier, Gheerbrant, 1969). Je dober stimulans za oko kot vidni organ, prek njega na živčni sistem, na katerega deluje ugodno in poživljajoče (Trstenjak, 1996).⁸ Zato je rumena psihološko najbolj vesela barva, saj kot barva sonca zavzema v vidnem spektru največji obseg. Nasproten je učinek zelene, ki daje občutek svežine ali celo hladnosti, vlage, vendar je glede na modro površinska, telesna in neprozorna. Velja za sedativno in hipnotično sredstvo, ker znižuje krvni pritisk in razširja kapilare.⁹ Je pomirjujoča in osvežujoča barva. Podobno zmanjšuje krvni in mišični tonus modra. Deluje hladno, vlažno, prozorno, atmosfersko, je skromna, nevsiljiva in dostojanstvena (Birren, 1960). Imajo jo za za emotivni sedativ, saj dviga notranjo odzivnost in vodi do zbranosti in miru (je na istem polu kot zelena naproti rdeči). Vijolična barva združuje tonični efekt modre in stimulativni efekt rdeče ter zato povečuje organsko odpornost, saj vpliva okrepčevalno na srce in pljuča. Ima kot zelena pomirjujoč vpliv, ki pa lahko postane melanholičen. Rjava velja kot najpogostejša barva v naravi za najrealnejšo, ki nas nenehno opozarja na bližino zemlje, zato ni niti mistična niti nežna, temveč konkretna, otipljiva, stabilna, trda, robata, čisto neposredna, uporabna in trpežna (Trstenjak, 1996). Poleg rumene je najbolj kratkočasna barva in daje prijeten občutek. Pomirja, vendar ne uspava, saj je mešanica toplih in hladnih barv.

Akromatska bela je fizikalno je svetla, fiziološko 'nič', psihološko pa čista, jasna, hkrati že hladna, oddaljena. Na duševnost deluje kot absolutna tišina, ki pa ni mrtva, ampak v njej kar kipijo žive možnosti. Njeno nasprotje črna pomeni fizikalno temo, fiziološko počitek, psihološko pa žalost, potrnost. Črna absorbira svetlobo in je ne vrača. Občutimo jo kot mrzlo in negativno. Črno daje občutek gostote, teže, zato se črno pobarvano breme čuti težje kot belo. Njen karakter je neugodno domišljjski.

Če bi poskušali doživljati barv zlitih v novo predstavo, bi lahko na podlagi povezave specifičnega barvnega občutka z zaznavanjem prostora in gibanja govorili o *ploskovnih* in *prostorninskih* barvah, o *bližajočih* in *oddaljujočih*; glede na njihovo dinamiko oziroma statiko pa *nemirne* in *mirne* oziroma *aktivne* in *pasivne* barve (Trstenjak, 1996). V prostoru se svetle barve odmikajo in prostor razširjajo, temnejše pa ga zožujejo. Zato napravijo svetlejša barva v primerjavi s temnejšimi vtis oddaljenih in odmikajočih se barv, v nasprotju s temnejšimi, ki s nam dozdevajo vsiljive in utesnjujoče. Podobno se pri nasičenosti manj nasičena barva oddaljuje, odmika in vzpenja. Temne so torej vertikalno spodaj, svetle zgoraj, temne znižujejo, svetle dvigajo prostor. Prev doživljajsko tlačijo, druge dvigajo.

Glede na težo lahko govorimo o *težkih* in *lahkih* barvah: temne barve se nam zdijo težke, svetle pa lahke. Najtemnejša barva v barvnem krogu je vijolična, nasvetlejša pa rumena. Barve občutimo težke, če ima v sebi nekaj črne ali rdeče, lahke pa, če so mešane z belo in ne vsebujejo rdeče.

Barve lahko obravnavamo tudi kot *tihe* in *kričeče*. Krakov (v Trstenjak, 1996) navaja, da se pod vplivom akustičnih dražljajev človekova sprejemljivost za barvo spremeni: pri tihih barvah (zlasti zelena) se občutljivost poveča, pri kričečih (zlasti rdeča) pa pomanjša. Zato zvišani dražljaji za zeleno tako rekoč krijejo oziroma dušijo ropot. V tišini opazovana oranžna se ob zvenu visokih tonov dozdeva svetlejša in bolj

⁸ Uporabljajo jo kot kromoterapevsko sredstvo pri zdravljenju psihonevroz.

⁹ Je dobro uporabna za zdravljenje mentalnih bolezni, živčne utrujenosti, histeričnih nagnjenj, nespečnosti,... ter daje ravnotežje in olajša nevalgije in migrene, vendar pa ni primerna za lajšanje vseh nevroznih stanj (Trstenjak, 1996).

rumenkasta. Nižji toni vplivajo, da se nam dozdeva rdeča temnejša, zelena bolj modro zelena... vedno v smeri barvnega kroga navzdol. Barve so lahko po teh učinkih *pomirjujoče* in *razburjljive*. Tako zelena barva vegetacije in modrina jasnega neba vplivata izravnalno in pomirjevalno na človekovo počutje, ga napolnjujeta z mirom, medtem ko rumena barva sončne svetlobe greje in vzpodbuja, rdeča in oranžna v ognju pa aktivirata.

V povezavi s toplotnimi občutki lahko ločimo med *toplimi* in *hladnimi* barvami, ki jih dobimo po asociaciji iz narave, kjer je rumeno vroče, prav tako rdeč plamen, medtem, ko sta mrzla voda in led modrikasto zelene barve (Trstenjak, 1996). To je skladno z dejstvom, da so tople barve bližje infrardečemu, mrzle pa ultravijoličnemu sevanju.¹⁰ Hladne barve tudi prostor povečajo (razširijo, dvignejo), tople pa zožijo, zbližajo, znižajo.

Barve kot izraz

Izraznost barv je najbolj polna in globoka v simboliki barv, ki je nasploh ena izmed najbolj obravnavanih in proučevanih področij simbolike (Musek, 1990). Eden prvih, ki je sistematično zbiral in urejal simboliko barv, je bil francoski baron Portal (1804-1876).¹¹

Za simboliko barv je značilno, da je splošna, ne samo geografsko, marveč na vseh ravneh bitja in spoznanja – kozmološki, psihološki, mistični¹²... (Chevalier, Gheerbrant, 1969). Razlage so sicer lahko različne in npr. rdeče ima lahko različen pomen glede na kulturna območja, vendar so barve vedno in povsod podpora simbolične miselnosti.¹³ Barve se tako povezujejo z glasbenimi notami, planeti, dnevi v tednu... Značilna je simbolizacija elementov, kjer rdeča in oranžna zastopata ogenj, zelena vodo, rumena in bela zrak ter črna in rjava zemljo.

Za simbolično strukturo barv Slovencev lahko rečemo, da se vklaplja v evropski kulturni prostor (Musek, 1990; Kovačev, 1994).

Simbolika barv se v veliki meri navezuje na simboliko svetlobe¹⁴ in teme (Musek, 1990). Svetloba je osnovni simbol stvarjenja, začetka sveta, življenja in pozitivnega nasploh. Simbolizira tudi srečo, veselje, radost, moč in svobodo, kot najčistejša svetloba

¹⁰ Subjektivna zaznava temperature v dveh sobah se razlikuje za 3 do 4 stopinje Celzija, če je ena pobarvana modrozeleno in druga rdečeoranžno (Itten, 1961).

¹¹ Svoje izsledke je objavil leta 1857 v knjigi *'Des Couleurs Symboliques dans l'Antiquité, le Moyen-Age et les Temps Modernes'* (Simbolika barv v antiki, srednjem veku in modernem času). Dostopno (julij 2002) na <http://www.colorsystm.com/projekte/emgl/68syme.htm>.

¹² Barve in njihova simbolika imajo pomembno vlogo v hebrejski ezoterični tradiciji kabale in in indijskem sistemu čaker.

¹³ Včasih je posrednik simbolnega pomena prav barva posameznega simbola, drugič je zopet simbol značilne barve lahko eden izmed posredovalcev simboličnega pomena barve. Dostikrat se omenjeni simboliki zlijeta: tako je v simboliki rdeče barve opazen vpliv simbolike krvi, a tudi v simboliki krvi utegne biti prisotna barvna simbolika (Musek, 1990).

¹⁴ Brez svetlobe prav tako ni mogoče zaznavati oblik, barv, prostora in gibanja in je nujen pogoj za večino življenjsko pomembnih dejavnosti in vizualni ekvivalent druge največje življenjske sile – toplote (Kovačev, 1994). Bolj poetično je to opisal Itten (1961, prevod 1999, str. 8): *'Barve so življenje, kajti svet brez barv bi bil videti mrtev. Barve so praideje, so otrok prvotne brezbarvne svetlobe in njene nasprotno skrajnosti, brezbarvne teme. Tako kot plamen ustvarja svetlobo, tako tudi svetloba ustvarja barve. Barve so otrok svetlobe, svetloba je mati barv. Svetloba, ta prvotni pojav sveta, nam v barvah razkriva duha in živahno dušo tega sveta.'*

je simbol ljubezni. Je univerzalni simbol svetega¹⁵ in nastopa kot najpomembnejši božji atribut. Je simbol največje in najpopolnejše čistosti, spoznanja, inspiracije, razodetja, vrline, moči, zavesti. Tema predstavlja pomanjkanje svetlobe in pogosto simbolizira nasprotja svetlobi: je simbol niča, prvobitnega kaosa, negativnega, smrti. Predstavlja povratek k neznanju, odvrnitev od resnice, žalost, smrt, bup, nesrečo, kazen, prekletstvo. Svetloba – tema je torej temeljna simbolična opozicija, kjer je svetloba je univerzalna nosilka pozitivnih, tema pa negativnih konotacij: življenje-smrt, resnica-laž, up-obup, dobro-zlo, zavest-nezavedno, nebeško – zemeljsko, jin – jang (Musek, 1990).

Akromatski bela in črna se zelo navezujeta na simboliko večne polarnosti med svetlobo in temo, kjer bela predstavlja najpopolnejšo svetlobo, črna pa najpopolnejše pomanjkanje svetlobe.¹⁶ Pri tem je svetloba univerzalna nosilka pozitivnih, tema pa negativnih konotacij in gre za dihotomijo med življenjem in smrtjo, med resnico in lažjo, med upom in obupom, med dobrim in zlim ter med zavestjo in nezavednim. Delno se lahko ta dihotomija uravnoteži v sivi barvi, ki simbolizira negibno in ravnodušno nevtralnost, neodločnost ter odsotnost energije, življenja in radosti.

Bela.

Bela je v povezavi s svetlobo barva začetka, izvora, ali konca, smrti,¹⁷ vendar kot novega začetka, očiščenja. Objektivne asociacije so v cvetju, snegu, čustvene pa se neposredno povezujejo s simboliko: čistost, nežnost, milina, brezmadežnost, nedolžnost, krepkost, poroka. Prav tako simbol miru, tišine, počitka, barva miroljubnosti, vdaje, nevtralnosti, neopredeljenosti, nedoločljivosti, daljave, praznine, vseh vrlin in vsega dobrega.

Črna.

Je nasprotna barva bele in njej enako v nasprotni vrednosti. Njena objektivna asociacija je noč, čustvena pa tema s skrivnostjo (Trstenjak, 1996). Črna poudarja predvsem emocionalne in druge negativne aspekte smrti, je simbol žalovanja, žalosti,¹⁸ tesnobe, obupa, neupanja, zla.¹⁹ Črna simbolizira zemeljske (lahko tudi rodno in plodno), nezavedne aspekte, materijo, prasnov, ki ni osvetljena in oduhovljena – kaos. Predstavlja tudi mir, neskončnost, praznino, pasivnost.

Vse akromatske barve (bela, siva, črna) dostikrat nastopajo v smislu odrekanja, samokontrole, in discipline. Kromatske barve pa pogosto napolnjujejo čustveno sfero, polnost, življenjskost, izraženost, čutnost in čustvovanje z izrazito lastno simboliko vsake posamezne barve.

¹⁵ Beseda svet izvirno pomeni svetel, etimološko je sveto v prvotnem pomenu to, kar se sveti (osvetljeno z božjo lučjo) (Musek, 1990).

¹⁶ V simboliki se črna ne dojema zgolj kot negacija sve tlobe oziroma bele, ampak ima vsebino.

¹⁷ Na Vzhodu je belina kot simbol neskončnosti smrtna barva, kar je bila prav tako na Zahodu do 16. st. Črno za žalno barvo je prvi uvedel Ludvik XII. po smrti kraljice Ane (Trstenjak, 1996). Pri belem žalovanju gre za nekaj mesijanskega, nakazuje odsotnost, ki bo izpolnjena; pri črnem pa gre za žalovanje brez upa (Chevalier, Gheerbrant, 1969).

¹⁸ Kovačeva (1993) je naredila zanimiv eksperiment grafične simbolizacije emocij, kjer se črna najpogosteje pojavlja na risbah žalosti in strahu, pogosta pa je tudi na abstraktnih risbah jeze. Pri žalosti sta prav tako pogosto prisotni modra in rjava, pri strahu pa vijolična.

¹⁹ Črno, povezano z Lom in Nezavednim, nastopa v številnih izrazih: črni naklep, črne misli, črna d uša, črna zloba, črno sovraštvo, črna ovca, črna pika (Chevalier, Gheerbrant, 1969).

Rdeča.

Rdeča je barva ognja in krvi in kot takšna simbol življenja in ljubezni. Simbolizira princip življenja kozmično duhovno – ogenj in zemeljsko – kri (Musek, 1990). Je barva vitalnosti in energije, ki se izraža skozi moč, toplino in gibanje (Trstenjak, 1996). Zaradi svoje sile, moči in sijaja ima ravno takšno simbolično ambivalentnost kot ogenj in kri, pač glede na to, ali gre za svetlo ali temno (Chevalier, Gheerbrant, 1969). Svetla in sijoča rdeča je dnevna, moška, spodbujevalna, aktivna, ki vleče za seboj kot zastave, prapori, plakati...; temno rdeča je povsem drugačna, je nočna, ženska, skrivnostna, predstavlja misterij življenja in ne njegov izraz, deluje vznemirjajoče, opozarja, zadržuje, zahteva budnost kot na primer rdeča luč na semaforju. Če je eksteriorizirana, postane nevarna kot nagon moči, ki ni pod nadzorom – vodi v sebičnost, sovraštvo, slepo strast, peklensko ljubezen (Chevalier, Gheerbrant, 1969). Simbolični izrazi rdeče so veselje,²⁰ ljubezen, živahnost, strast, nagoni, čutnost, toplota, vročina, ekstraverzija, volja, moč, pogum, agresivnost, bojevitost, borba, vojskovanje, nemir, bes, nevarnost. Po Ittnu (1961) pooseblja materialno moč, oblast.

Modra.

Modra je barva neba in morja, med vsemi barvami najgloblja, nesnovna, hladna in prostorninska.²¹ Narava jo na splošno predstavlja le v prozornosti, se pravi v nakopičeni praznini, v praznini zraka, praznini vode, praznini kristala ali diamanta. Je simbol nevsakdanjega, oddaljenega in vzvišenega (oddaljujoče stvari postajajo modrikaste) (Musek, 1990). Pasivnost modrine ni stalna, ampak se v modrem skriva tudi potencialna realnost (Kovačev, 1997). Zato naj bi omogočala postopno zapuščanje zavestnega in realnega ter prehod v nezavedno in nadrealno, tj. v oddaljene dimenzije praznega, metafizičnega prostora.²² Nebesno in morsko modra simbolizira duha, zavest, razum, modrost, resnico, ustvarjalnost, sanje, umetnost, zvestobo, čistost, mirnost, dostojanstvenost, plemenitost, vzvišenost, konzervativizem, hlad, žalost, otožnost, odtujitev. Negativni aspekt je lahko neživljenjskost, izumetničenost in nepraktičnost. Po Ittnu (1961) je materialno pasivna in nematerialno aktivna, hladna, introvertirana, duhovna, transcendentna, ekspresivno pooseblja ponižno vero.

Rumena.

Rumena je najsvetlejša med osnovnimi barvami in najbližje sončni svetlobi in svetlobi nasploh, zato je barva sonca, kar je tudi njena objektivna asociacija (Trstenjak, 1996). Kot barva sonca in svetlobe je tudi izraz božanskega, svetega, večnosti, tudi barva vladarjev (Musek, 1990). V odvisnosti od tona in svetlosti spreminja svoj vrednostni predznak²³: čisti, svetlo in zlatorumeni odtenki so navadno pozitivni, ki simbolizirajo razum, modrost, intuicijo, voljo, nesmrtnost in božanskost (Kovačev, 1997); temnejši, motnejši, zemeljski odtenki pa imajo negativen predznak, kot vpadljivost,

²⁰ V eksperimentu grafične simbolizacije emocij (Kovačev, 1993) se rdeča najpogosteje pojavlja na risbah veselja in jeze. Pri prvem se pogosto pojavita tudi rumena in oranžna (torej vse tople barve).

²¹ Kandinsky označuje gibanje modre barve kot oddaljevanje od človeka, ki je usmerjeno samo v svoje središče, vendar pa vleče človeka v neskončnost in zbuja v njem željo po čistosti in žejo po nad-naravnem. Modrina pomirja, in umirja, vendar za razliko od zelenega ne krepi, saj omogoča samo bežanje brez osvojitve realnosti, beg, zaradi katerega je človek na koncu potr (Chevalier, Gheerbrant, 1969).

²² Je pot v neskončnost, kjer se resnično spremeni v namišljeno. Stopiti v modro je nekaj takšnega kot Alici v čudežni deželi, stopiti na drugo stran zrcala (Chevalier, Gheerbrant, 1969).

²³ Ambivalentnost rumene se dobro odraža v tem, da je najbolj božanska in tudi najbolj zemeljska, kot je dejal Kandinsky (Chevalier, Gheerbrant, 1969).

pretiravanje, razdražljivost, izrojenost, izneverjenost, popačenost, napuh, domišljavost, oholost, sovraštvo, ljubosumje, zavist, izdajstvo, prevara, prešuštvo, hinavščina, gravbežljivost, neotesanost, nasilnost, razdor.²⁴ Zaradi živahne in vpadljive narave predstavlja tudi aktivnost, življenje, mladost, ekstraverzijo, toploto, veselje, vendar v manjši meri kot rdeča in oranžna. Po Ittnu (1961) ekspresivno posebej svetlo vedenje.

Zelena.

Zelena barva je mešanica modre in rumene in predstavlja barvo narave, saj predstavlja svežino in vegetalično življenje, rast, rastlinje, zelenje, prebujanje in se tako povezuje z vegetacijo, vodami, rojevanjem, eksistenco. V nasprotju z nadčutno modro je prežeta z zemeljstvom, privlačnostjo, občutljivostjo, čustvovanjem (Kovačev, 1997). Simbolizira mir, nevtralnost, spokojnost, pasivnost, samozadovoljstvo, upanje, vero, zaščito, varnost, zaupanje, enakost, resnico, pravičnost, lahko pa je tudi barva skrivnosti, čara in globoke vednosti (modrozelenja). Negativni aspekti so strupenost, zlo, zloba, zavist, strah tesnoba, potrnost, pa tudi kislina, kislost. Po Ittnu (1961) posebej kot mešanica rumene (vedenje) in modre (vera) sočutje.

Vijolična.

Vijolična združuje rdečo in modro in je zaradi njunih nasprotujočih si pomenov simbol notranjega nemira ali harmonične sinteze obeh polarnosti (Kovačev, 1997). Močna diametralnost obeh spojenih barv in njunih asociacij, se kaže v stalni razpetosti vijolične med ekstra- in introverzijo, med približevanjem in umikanjem ter med strastjo in hladnostjo.²⁵ Objektivne asociacije vijolične so na vijolice, dragocene kamne (Trstenjak, 1996), čustveno izraža dostojanstveno žalovanje, žalost, potrnost, hrepenenje, melanholija, tudi smrt.²⁶ Simbolično je povezana z inteligentnostjo, znanjem,²⁷ vzvišenostjo, dostojanstvom, plemenitostjo, razkošjem, nedostopnostjo, oddaljenostjo, skrivnostnostjo, urejenostjo, umirjenostjo, treznostjo, zmernostjo, obvladovanjem. Kot barva Kristusovih muk je simbol žrtvovanja, poslušnosti in pokornosti (Musek, 1990). Po Ittnu (1961) posebej kot mešanica rdeče (oblast) in modre (vera) čustveno pobožnost.

Oranžna.

Oranžna kot mešanica rdeče in rumene barve združuje sebi silnost rdeče in živahnost rumene (Trstenjak, 1996) ali ravnovesje med duhom in nagoni ter zrelost (Musek, 1990). Objektivne asociacije so sončni zahod, ogenj, sadje (pomaranče). Je ekstravertirana barva – barva ognja, življenja, veselja, aktivnosti, vpadljivosti, naslade; včasih tudi simbol odkrite božje ljubezni (npr. oblačila budističnih menihov) ter trajnosti, zvestobe in poroke ali zveze. V negativnih aspektih predstavlja vsiljivost, agresivnost, cenenost, površinskost, skrito pohoto in nezvestobo. Po Ittnu (1961) kot mešanica rdeče (oblast) in rumene (vedenje) posebej ponosno samozaupanje.

²⁴ Zaradi teh negativnih konotacij so jo v evropski tradiciji pogosto uporabljali za stigmatizacijo socialno nezaželenih oseb in signalizacijo kužnih bolezni (Kovačev, 1992). V času nacizma so morali Judje nositi rumene Davidove zvezde.

²⁵ Po Heimendalu (1961; v Kovačev, 1997) nobena druga barva ni tako silno razpeta med svetlobo in temo ter med življenje in smrt, kot to velja prav za vijolično.

²⁶ Na življenjskem obzorju je vijolična nasproti zelenega: ne pomeni pomladnega preporoda iz smrti v življenje (evolucije), temveč jesenski prehod iz življenja v smrt (involicija) (Chevalier, Gheerbrant, 1969).

²⁷ Intelktualnost vijolične ni analitične narave, ampak izraža mistično duhovno moč. Racionalne in emocionalne komponente se v vijolični tesno prepletajo, tako da jih je silno težko ločiti (Kovačev, 1997).

Rjava.

Rjava barva je sinteza vseh kromatskih barv, poleg zelene zavzema v vidnem svetu relativno največji obseg. Povezuje se z drevjem, lesom, zemljo, blatom, spominja pa tudi na odpadlo listje, jesen, žalost. Kot najpogostejša barva v naravi predstavlja navadnost, naravnost, pustost, neizraznost, preprostost, tudi ponižnost in revščino. Pozitivne implikacije so na domačnost, ugodje, varnost, toplina, materinstvo, vrnitev, gotovost, negativne pa v telesnosti – izločki, umazanija, razkroj in kot barve dveh smrtnih grehov: požrešnosti in lenobe.

Zaželenost barv

Raziskave različnih avtorjev (Clarkson, Davies in Vickerstaff; v Trstenjak, 1996; Allesch, 1992, Hirohashi, 1992; v Tušak, 1998b) ugotavljajo, da je modra najbolj priljubljena barva Evropejcev, Američanov in Japoncev, najbolj zoprna pa rumena oziroma oranžna in pri Japoncih rdeča. Za slednjo je bilo največ simpatij na Filipinih, v Mehiki in pri Indijancih, ter Južnih Afričanih, pri prvih treh skupinah pa je bila najbolj zoprna spet rumena in oranžna. Pri Kitajcih je najbolj priljubljena bela in najmanj vijolična.

Longitudinalno je vprašanje priljubljenosti barv obdelal Nemcsics (1967, v Trstenjak, 1996) in ugotovil, da je največja priljubljenost rdeče do 10. leta, od 10. do 30. leta modre in v poznejšem obdobju spet rdeče, obe barvi pa sta med štirimi glavnimi barvami na prvih dveh mestih. Kot sklep navaja, da je v glavnem obdobju duhovnega, umskega razvoja v ospredju modra barva, ki jo od nekdaj povezujejo z razumom in znanjem, na kar lahko sklepamo iz barvne simbolike najstarejših kultur. Tako moški kot ženske po njegovi raziskavi vso življenje raje vidijo svetle kot temne barve in tople kot hladne.

V slovenskem prostoru je bilo narejenih več raziskav priljubljenosti barv. Trstenjak (1996) navaja svojo raziskavo, kjer je kot najbolj priljubljeno barvo modra, nato rdeča, med najbolj nepriljubljenimi barvami pa je na prvem mestu vijolična, na drugem pa rjava barva. V raziskavi Kovačeve (1994) si barve od najbolj do najmanj priljubljene sledijo takole: modra, vijolična, zelena, črna, bela, rdeča, rumena, oranžna in rjava. Tušak (1998) primerja rezultate v svojih študij iz let 1993, 1994 in 1997 s Trstenjakovimi iz leta 1976 in ugotavlja časovno spreminjanje simpatij in antipatij do barv. Modra ostaja še vedno najbolj priljubljena, opazen pa je bistven premik pri zeleni in vijolični barvi, ki sta prešli iz negativnega v pozitivno območje. Preskok pri prvi naj bi bil posledica njene povezanosti z naravo, rastlinami in simbolično z mirnostjo, mirom, upanjem, varnostjo, enakostjo, kar so vse vrednote, za katerimi hrepenimo; pri drugi pa ne smemo zanemariti vpliva mode.

Rezultate različnih avtorjev tako po svetu kot pri nas je težko primerjati, saj je problem tako v tem, ali gre za vprašalnik brez barvne predloge ali za barvni test, prav tako pomembna izbira barv (koliko in katere) ter ali gre za navidez iste barve pri različnih raziskavah. Za vse vprašalnike o priljubljenosti barv pa lahko velja, da ima vsak človek čisto določeno, konkretno referenčno razmerje do barv predmeta, ki v njegovem psihološkem okolju prevladuje; pri enem je to lahko obleka, pri drugem stanovanje, pri tretjem avto ali karkoli, čeprav smo ga vprašali zgolj o barvah na splošno (Trstenjak, 1996). Poleg tega lahko na barvne simpatije vplivajo tudi dejavniki kot starost, spol, izobrazba in moda.

NAMEN RAZISKAVE

Pričujoča raziskava je poskus ugotavljanja priljubljenosti in simbolike ter profilov barv na vzorcu slovenskih študentov. Priljubljenost barv sem ugotavljal z metodo rangiranja, simbolnopomensko strukturo barv z asociativno metodo, profile pa z ocenjevalnimi letvicami. S pomočjo tega sem poskušal dobiti odgovor na vprašanje o priljubljenosti posamičnih barv, njihovi simboliki, njuni relativni stabilnosti in univerzalnosti v določenem (evropskem) kulturnem krogu, preko profilov pa razvrstitev posamičnih barv v psihološkem semantičnem prostoru.

METODA

Udeleženci

V raziskavo je bilo vključenih 65 študentov smeri razrednega pouka na Pedagoški fakulteti v Mariboru. V vzorcu je bila večina udeležencev ženskega spola (63 žensk, 2 moška), vsi pa so bili slovenske narodnosti v starostnem razponu med 19. in 21. letom.

Pripomočki

V namen raziskave je bil izdelan barvni test, ki je vseboval napisanih 9 barv (rdeča, modra, rumena, zelena, vijolična, oranžna, rjava, bela, črna) in navodilo, po katerem mora vsak udeleženec pred vsako barvo napisati rang priljubljenosti (1 – najbolj všeč... 9 – najmanj), za barvo pa asociacije nanjo. V drugem delu testa je bila naloga vsako izmed 9 barv oceniti s pomočjo 5-stopenjskega semantičnega diferenciala na 8 bipolarnih dimenzijah: bližnja – daljna (*bližina*), topla – hladna (*toplota*), aktivna – pasivna (*aktivnost*), težka – lahka (*teža*), moška – ženska (*spol*), duhovna – materialna (*materija*), pomirjujoča – razburljiva (*pomirjanje*), vlažna – suha (*vлага*). Nekatere dimenzije se navezujejo na uvodoma omenjene klasifikacije barv po subjektivnih vtisih in glede na na fizikalne količine: dimenzija *bližina* s prostorom, *toplota* s toploto, *aktivnost* z dinamiko, *teža* z maso, *vлага* z vlažnostjo. Ostale se osredotočajo na spol (*spol*), materijo – nematerijo (*materija*) in pomirjujoč ali razburljiv učinek barve (*pomirjanje*). Testu je bilo dodanih 9 predlog A4 formata, ki so bile v odtenkih prej naštetih barv.

Postopek

Izpolnjevanje vprašalnika je bilo skupinsko. Po navodilih vodje raziskave so udeleženci izpolnjevali test, pri čemer so jim bile v pomoč barvne predloge kot stimulus. Najprej so barve rangirali glede na stopnjo priljubljenosti in podali asociacije na vsako, nato pa so jih še ocenili na 8 dimenzijah. Sledila je vsebinska analiza (asociacij) ter obdelava s pomočjo statističnega programa SPSS v okolju Windows, rezultati pa so bili interpretirani primerjalno z rezultati drugih študij.

REZULTATI IN RAZPRAVA

Priljubljenost barv

Pri ugotavljanju priljubljenosti barv na podlagi predlog je bil izračunan končni rang priljubljenosti posamične barve na podlagi medianske vrednosti in kumulativne frekvenca v medianskem rangi pri posamični barvi. V primeru enakih medianskih vrednosti pri dveh (ali večih) barvah je bila višje rangirana tista barva, ki je imela višjo kumulativno frekvenco v medianskem rangi (torej je bilo do tega ranga podanih več ocen).

Tabela 1. Rangi priljubljenosti posameznih barv

BARVA	
rdeča	5
modra	1
rumena	6
zelena	7
vijolična	4
oranžna	8
rjava	9
bela	2
črna	3

Opomba. N = 59.

Barve si po priljubljenosti sledijo v naslednjem vrstnem redu: modra, bela, črna, vijolična, rdeča, rumena, zelena, oranžna, rjava. Primerjava rangov pričujoče raziskave z rangi raziskave Kovačeve (1994)²⁸ kaže na dokaj močno povezavo ($\rho = 0.73$, $p < 0.05$). Rangi so enaki pri najbolj priljubljeni (modra) in podobni pri manj priljubljenih barvah (rdeča, rumena, oranžna, rjava). Bela in črna sta v pričujoči raziskavi višje ocenjeni, nižje pa zelena in vijolična.

Struktura barv po pomenu asociacij

Vse asociacije za vsak posamičen barvni odtenek so bile kategorizirane v pomenke sklope, s čimer je bilo dobljeno manjše število kategorij.

Pri rdeči je bilo 199 asociacij, od katerih so najpogostejše *kri*, *ljubezen*, *srce* in *strast*.²⁹

²⁸ Primerjava z omenjeno raziskavo je izbrana zaradi enakega izbora barvnih odtenkov ter podobne metodologije.

²⁹ Število vseh asociacij pri posameznih barvah se giblje med 157 (pri oranžni) in 199 (pri rdeči) s povprečjem 183 asociacij na barvo. Kriterij za najbolj pogoste asociacije je 5 % pojavljanje asociacije med vsemi odgovori.

Tabela 2. Pomenska struktura rdeče barve

RDEČA			
	Kategorija	%	Asociacije
I.	rdeča kot atribut	29.0	tulipan, pesin sok, lubenica, roža, zarja, vino, jabolko, ogenj, cvet, luč na semaforju, jagode, češnje, vrtnica, šminka, višnje, ustnice, alga, lica, meso, sok, streha
II.	krvni sistem	26.0	kri, srce, žila
III.	življenje, dinamika, toplota, energija	15.0	toplota, živahnost, strast, živost, nagajivost, akcija, motor, gorečnost, moč, čustva, energija, čutnost, življenje,
IV.	pozitivna notranja stanja	19.0	ljubezen, sreča, veselje, dobrota, toplota, želja
V.	negativna notranja stanja	7.0	živčnost, vojna, agresija, predrznost, jeza, vznemirjenje, razburjenost, napadalnost, izivalnost
VI.	ostali simbolizem	4.0	revolucija, zastava, komunizem, prostitucija, ženstvenost, bik, on

Opomba. N = 65; % – odstotki asociacij kategorije glede na vse asociacije.

Pri modri je bilo 197 asociacij, od katerih so najpogostejše *morje*, *nebo* in *voda*.

Tabela 3. Pomenska struktura modre barve

MODRA			
	Kategorija	%	Asociacije
I.	modra kot atribut	12.0	uniforma, policaji, oči, avto, sliva, vrečka, barvica, cigareti West super light, obleka, flomaster, majčka, rolerji
II.	voda in tekočina	34.5	morje, potok, voda, kopalnica, tekočina, reka, jezero
III.	nebo	26.5	nebo
IV.	mir in harmonija	7.0	brezskrbnost, umirjenost, pomirjanje, mir, lahkotnost
V.	življenje, dinamika	0.5	živahnost
VI.	pozitivna notranja stanja	9.0	veselje, priljubljenost, milina, lepota, hrepenenje, prijetnost, nežnost, romantičnost, modrost, pamet, svoboda
VII.	transcendentnost, brezmejnost	5.5	sanje, odprtost, prostranost, neomejenost, lahkost, prihodnost, nebesa, daljava
VIII.	ostali simbolizem	5.0	poletje, lep topel dan, deček, kralji, hladnost, jasnost

Opomba. N = 65; % – odstotki asociacij kategorije glede na vse asociacije.

Pri rumeni je bilo 187 asociacij, od katerih so najpogostejše *sonce*, *limona*, *ljubosumje* in *veselje*.

Tabela 4. Pomenska struktura rumene barve

RUMENA			
	Kategorija	%	Asociacije
I.	rumena kot atribut	32.0	banana, narcisa, avto, žito, limona, luna, zvezde, vrtnica, regrat, trobentica, čebele, mušice, rumenjaki, roža, sladoled, hiša, žitno polje, Kangu, sončnice, cvet, jajce, telebajsek
II.	sonce in svetloba	34.0	sonce, dan, svetloba, luč, sijaj, blisk
III.	življenje, dinamika, toplota, energija	10.5	življenje, živahnost, moč, energija, razburljivost, začudenje, toplota, vročina, živost
IV.	mir in harmonija	0.5	sproščenost
V.	pozitivna notranja stanja	10.0	veselje, privlačnost, marljivost, nežnost, milina, toplina, smeh, modrost
VI.	negativna notranja stanja	9.0	zavist, iskanje pozornosti, zahrbtnost, ljubosumje, nevoščljivost, boj, bolečina
VII.	ostali simbolizem	4.0	poletje, otrok, pomlad, podnebje

Opomba. N = 65; % – odstotki asociacij kategorije glede na vse asociacije.

Pri zeleni je bilo 180 asociacij, od katerih so najpogostejše *trava*, *narava*, *drevo*, *pomlad* in *gozd*.

Tabela 5. Pomenska struktura zelene barve

ZELENA			
	Kategorija	%	Asociacije
I.	zelena kot atribut	16.0	akvarij, solata, preproga, lubenica, jabolana, tabla, semafor, lovec, uniforma, roža, špinača, kivi, žaba, gosenica, oči
II.	narava	60.0	gozd, listje, trava, narava, drevo, pokrajina, pomlad, zemlja, reka, rastline, travnik, smreka, jelka, morje
III.	mir in harmonija	9.5	mir, usklajenost, pomirjanje, spokojnost, sproščenost, umirjenost, počitek, oddih
IV.	življenje	4.0	življenje, dihanje, živahnost, razigranost, toplota
V.	pozitivna notranja stanja	4.5	upanje, hrepenenje, veselje, radost, zdravje, sreča, lepota
VI.	negativna notranja stanja	2.0	zavist, tečnost
VII.	ostali simbolizem	4.0	osebnost, izlet, moda, poletje, mogočnost

Opomba. N = 65; % – odstotki asociacij kategorije glede na vse asociacije.

Pri vijolični je bilo 164 asociacij, od katerih so najpogostejše *vijolice*, *rože* in *Milka*.

Tabela 6. Pomenska struktura vijolične barve

VIJOLIČNA			
	Kategorija	%	Asociacije
I.	vijolična kot atribut	36.5	majica, grozdje, radič, solata, obleka, avto, nebo, mavrica, sliva, lasje, žalni trak, Milka, pulover, NK Maribor, viole, ličila, lak za nohte, borovničev sladoleđ, hiša, malancani, velikonočna jajčka, barvica, pisalo, telebajsek, borovničev, bonbon, veterica
II.	vijolice in rože	33.5	vijolice, rože, cvetje, perunika, mačeha, iris, travnik, dišave
III.	življenje in energija	4.0	živost, mladost, živahnost, vzbujenje, navdih, poželenje
IV.	mir in harmonija	4.0	mir, pasivnost, umirjenost, duša, skrivnostnost
V.	pozitivna notranja stanja	10.0	veselje, sreča, lepota, radost, samozavest, ponos, ljubezen, sprejetost, zmaga
VI.	negativna notranja stanja	7.0	žalost, žalovanje, negotovost, neresnost, težkost, neprijetnost, ošabnost, bolečina, nevarnost, neznosnost, norost
VII.	ostali simbolizem	5.0	moda, hit poletja, večerna obleka, ženstvenost, Barbara, barva, postelja, vodka

Opomba. N = 65; % – odstotki asociacij kategorije glede na vse asociacije.

Pri oranžni je bilo 157 asociacij, od katerih so najpogostejše *pomaranča, korenje, sončni zahod, sok in ogenj*.

Tabela 7. Pomenska struktura oranžne barve

ORANŽNA			
	Kategorija	%	Asociacije
I.	oranžna kot atribut	11.0	luč na semaforju, roža, kranjska lilija, klop, ogri-njalo, bobon, delavec na cesti, lizika, avto, koža
II.	oranžno sadje, zelenjava in predelava	47.0	pomaranča, oranža, korenje, breskev, marelica, oranžada, sadje, sok, cedevita, C-vitamin, mandarina, kaki, fruc, nektarine
III.	sonce in ogenj	15.0	sončni zahod, sončni vzhod, sonce, zarja, zahod, morsko nebo, ogenj, kresovanje
IV.	življenje, dinamika, toplota, energija	10.0	živost, razburljivost, razigranost, živahnost, izstopanje iz okolice, krik, vpadljivost, toplota, vročina
V.	mir in harmonija	0.5	sproščenost
V.	pozitivna notranja stanja	2.5	veselje, užitek, zabava
VI.	negativna notranja stanja	9.0	slaba volja, gnus, neprijaznost, ljubosumje, naivnost, iskanje pozornosti, potrto, razburjenje, neprijetnost, panika, bolečina, norost, žeja
VII.	ostali simbolizem	5.0	raveri, poletje, znak, hladnost, daljava, kič, eksotičnost, neopredeljenost

Opomba. N = 65; % – odstotki asociacij kategorije glede na vse asociacije.

Pri rjavi je bilo 181 asociacij, od katerih so najpogostejše *zemlja, čokolada, drevo in deblo*.

Tabela 8. Pomenska struktura rjave barve

RJAVA			
	Kategorija	%	Asociacije
I.	rjava kot atribut	32.0	križ, koščica, krava, konj, mačka, kostanj, ograja, čokolada, lasje, hiše, odpadki, oči, stol, nogavice, medved, pulover, miza, vrata, školjka, polž, kava, hlače, streha, srajca, sandali, okna, koka, pohištvo, Drava, ananas
II.	zemlja in les	47.0	drevo, lubje, prst, zemlja, jesen, narava, pesek, blato, deblo, les, njiva, drek
III.	harmonija in pasivnost	5.0	umirjenost, preprostost, pasivnost, monotonost, skromnost, plahost, mrtvina
IV.	pozitivna notranja stanja	3.0	pridnost, navdih, rodnost, delo
V.	negativna notranja stanja	10.0	otožnost, gnus, neprijaznost, tesnoba, togost, ogabnost, zamorjenost, agresivnost, umazanija, žalost, starost
VI.	pot	3.0	potovanje, tujec, cesta, neskončnost

Opomba. N = 65; % – odstotki asociacij kategorije glede na vse asociacije.

Pri beli je bilo 191 asociacij, od katerih so najpogostejše *nedolžnost, sneg, čistost in nežnost*.

Tabela 9. Pomenska struktura bele barve

BELA			
	Kategorija	%	Asociacije
I.	bela kot atribut	29.0	jogurt, oblaki, nevesta, papir, roža, ivanjščica, vrtnica, stena, poročna obleka, marjetica, mleko, lilija, zvezde, luna, mercedes, obleka, smetana, cvet, sova, pulover, avto, radirka, sladoled, megla
II.	sneg	17.0	sneg, zima, snežak, smučanje
III.	svetloba	1.5	svetloba, dan
IV.	mir in harmonija	8.5	mir, umirjenost, milina, nevtralnost, potrpežljivost, sproščenost, spokojnost, praznina
V.	energija, dinamika	1.5	aktivnost, izivalnost
VI.	subtilnost, občutljivost	33.5	plahost, nežnost, čistost, sterilnost, nedolžnost, svetost, otrok, mladost, lahkost, lahkotnost, svežina, nedotakljivost, nevidnost
VII.	pozitivna notranja stanja	5.0	sreča, veselje, radost, svoboda, ljubezen, upanje
VIII.	negativna notranja stanja	5.0	smrt, predaja
IX.	ostali simbolizem	3.0	poroka, pesem, poletje

Opomba. N = 65; % – odstotki asociacij kategorije glede na vse asociacije.

Pri črni je bilo 192 asociacij, od katerih so najpogostejše *smrt, žalost, tema in noč*.

Tabela 10. Pomenska struktura črne barve

ČRNA			
	Kategorija	%	Asociacije
I.	črna kot atribut	13.5	Smoking, nevihtni oblak, konj, pes, muca, obleka, lasje, saje, oči, zemlja, sončna očala, vrana, premog, črke, oglje, hlače
II.	tema, noč	23.0	tema, noč, mesečina
III.	smrt, minevanje	20.0	smrt, umiranje, pogreb, grob, umor, žalovanje
IV.	pasivnost	5.5	zadržanost, nekomunikativnost, pasivnost, tišina, umirjenost, praznina, osamljenost, spokojnost, spanje
V.	potencialna energija	9.5	skrivnostnost, nemir, nepričakovanost, moč, erotičnost, elegantnost, energičnost, srce, motivacija, toplota
VI.	negativna notranja stanja	24.0	žalost, sovražnost, neprijetnost, strah, grobost, potrlost, jeza, nesreča, groza, hladnost, naivnost, umazanija
VII.	ostali simbolizem	4.5	kuhinja, netopir, rock, prijateljica, Afrika, nevihta, klet, nebo

Opomba. N = 65; % – odstotki asociacij kategorije glede na vse asociacije.

Pri vseh barvah se pojavlja kategorija objektivnih asociacij, kjer so barve v vlogi predmetnega atributa. Posamezne tipične objektivne asociacije (ki se pogosto pojavljajo) so predstavljene v svoji kategoriji: pri rdeči je to *krvni sistem*, pri modri *voda in tekočina* ter *nebo*, Pri rumeni *sonce in svetloba*, pri zeleni *narava*, pri vijolični *vijolice in rože*, pri oranžni *oranžno sadje, zelenjava in predelava* ter *sonce in ogenj*, pri rjavi *zemlja in les*, pri beli *sneg in svetloba* ter pri črni *tema, noč*.

Pri vseh kromatskih barvah je v kategorijah barve kot atributa (I.) in tipičnih objektivnih asociacijah (II. in včasih III.) skupaj več kot polovica vseh odgovorov, pri modri, rumeni, zeleni, vijolični in rjavi celo več kot dve tretjini. Pri večini največji delež zavzemajo tipične objektivne asociacije (modra, rumena, zelena, oranžna, rjava).

Na splošno bi lahko ostale kategorije pri kromatskih barvah strnili v 4 glavne kategorije³⁰:

1. *Življenje, dinamika, toplota in energija;*
2. *Mir, harmonija in pasivnost;*
3. *Pozitivno notranje stanje;*
4. *Negativno notranje stanje.*

Vsebinsko beseda notranje stanje pri zadnjih dveh kategorijah združuje emocionalne opise, kot so *ljubezen, sreča, agresija, jeza, žalost, zavist...*, in karakternost oseb-

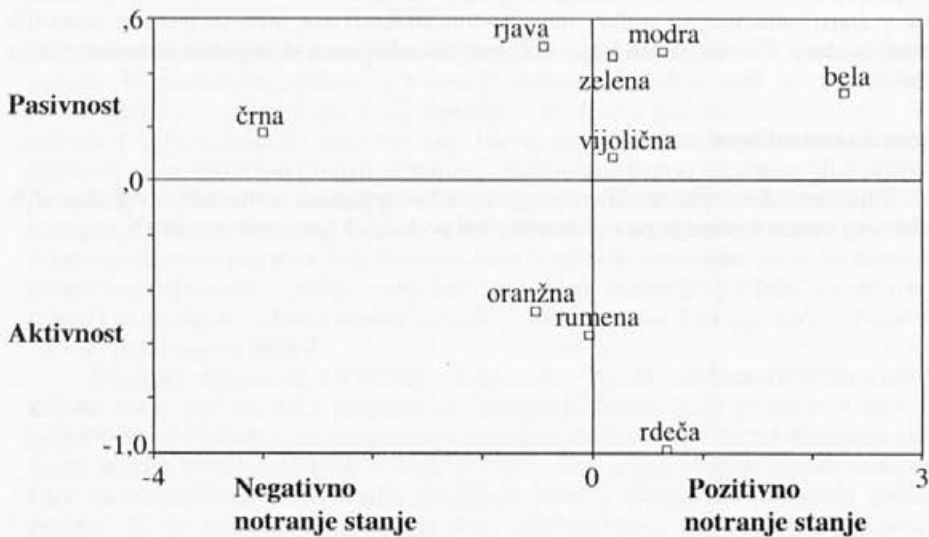
³⁰ Pri modri se pojavlja še kategorija *transcendentnost, brezmejnost*, ki se vsebinsko navezuje na prostor oziroma preseganje le-tega, prehod v nezavedno in nadrealno; pri rjavi pa je zastopana še kategorija, ki je povezana s potovanjem, cesto... (*pot*).

nostne, kot so *dobrota, lepota, modrost, zdravje...*, kar potrjuje tezo, da so barve tesno povezane s človekovo emocionalnostjo in osebnostjo nasploh.

Če število asociacij na drugi skupni kategoriji odštejemo od prve in število asociacij pri četrti od tretje, lahko barve razporedimo v dvodimenzionalni prostor z dvema polarnima dimenzijama: *aktivnost – pasivnost* ter *pozitivno – negativno notranje stanje*, ki jih lahko poimenujemo tudi **AKTIVNOST** in **VALENCA**. Bolj aktivne barve so rdeča, oranžna, rumena, bolj pasivne modra, zelena, rjava, nekje na sredini je vijolična. Predvsem pozitivna notranja stanja izražata rdeča in modra, negativna oranžna in rjava, zelena, vijolična in rumena pa so nevtralne.

Akromatski bela in črna sta po vsebinski analizi bolj raznoliki, saj je objektivnih asociacij manj, pojavljajo pa se tudi druge, manj enoznačne kategorije glede na kromatske barve. Pri beli je to kategorija *subtilnost, občutljivost*, ki združuje nežna, pretežno pozitivna občutja (plahost, nežnost, čistost, nedolžnost), zato bi jo lahko uvrstili v pozitiven pol dimenzije notranjih stanj. Pri črni sta takšni kategoriji dve, in sicer *smrt, minevanje*, ki se vsebinsko navezuje na minljivost v negativnem aspektu, zato bi jo lahko uvrstili med negativna notranja stanja; ter *potencialna energija*, katere odgovori večinoma opisujejo energijo, ki je še neaktivirana ali pa izraža latentno prisotnost, zaradi česar jo lahko uvrstimo v pol aktivnosti, ki opisuje življenje, dinamiko, toploto, energijo.

Kromatske barve skupaj z belo in črno so prostorsko prikazane na Sliki 1.

Slika 1. Razporeditev barv glede na polarizirane dimenzije (večdimenzionalno skaliranje)

V pomenski analizi se pri vseh barvah razen rjavi pojavlja kategorija *ostali simbolizem*. Podrobnejši analiza pri rdeči kaže, da bi med temi odgovori lahko našli dokaj homogeno skupino revolucija, zastava, komunizem, katere skupni imenovalec bi lahko bil *komunizem*, pri rumeni bi lahko otrok in pomlad opisovali *mladost*, moda, hit

poletja, večerna obleka in ženstvenost vijolične pa *oblačenje, elegantnost*.³¹ Vendar je bil pri kategorizaciji upoštevan kriterij, po katerem mora imeti vsaka nova kategorija, ki je vsebinsko ne moremo umestiti v predhodno omenjene kategorije, vsaj 3% odgovorov med vsemi asociacijami. V to kategorijo so prav tako uvrščeni odgovori, pri katerih je težko najti kakršno koli povezavo s pripadajočo barvo, tako da lahko odražajo povsem osebne asociacije udeležencev.

Dodatno je bila na podlagi indeksov asociacijskega sovpadanja³² izvedena analiza klastrov, kjer so bile dobljene tri skupine s sledečimi barvami:

1. rumena, oranžna, rdeča;
2. zelena, rjava;
3. vijolična, bela, modra in črna.

V povezavi s Sliko 1 to delitev lahko poskušamo obrazložiti z dimenzijo *AKTIVNOSTI*. Barve, pri katerih prevladujejo opisi *življenja, dinamike, toplote in energije* so rdeča, rumena in oranžna, kar ustreza prvi skupini, ki jo lahko poimenujemo *aktivne barve*. Pri ostalih barvah prevladuje *mir, harmonija in pasivnost*, torej sta obe skupini *pasivni*. Razlaga, ki bi razločevala med njima, je morebiti v povezavi simbolike zelene in rjave z naravo in zemljo, s čimer sta bližje materiji, realnosti. Umirjenost zelene in rjave je torej lahko v povezavi s njuno prisotnostjo v miru narave (šelesenje zelenega listja v vetru ali poigravanje rjavih tonov v osvežujočem hladu jeseni).³³ Barve tretje skupine imajo tudi več nematerialnih in poduhovljenih asociacij (modra v kategoriji *transcendentnosti, brezmejnosti*, bela v *svetlobi in subtilnosti, občutljivosti* ter črna v *smrti, minevanju*), njihov umirjen ton lahko izvira tako iz povsem notranjih občutij in stanj. Tri skupine bi lahko poimenovali *aktivnost, materialna in nematerialna pasivnost*.

Barve v semantičnem prostoru

Bipolarne dimenzije so bile ocenjene na 5-stopenjskih semantičnih diferencialih, podatki za vsako dimenzijo pa so bili obdelani po metodi ponovnih meritev³⁴.

³¹ Zanimiv je odgovor *poletje*, ki se pojavlja kar pri šestih barvah: modri, rumeni, zeleni, oranžni, beli in pri vijolični v besedni zvezi hit poletja. Kaže na močno povezavo letnih časov in barv (pomlad je asociacija pri rumeni, jesen pri rjavi in zima pri beli).

³² Deesov indeks asociacijskega sovpadanja je razmerje med vsoto dejansko sovpadajočih in vsoto vseh možnih sovpadajočih frekvenc za dve besedi (Pečjak, 1977).

³³ Nehote se vsiljuje uvodna ugotovitev, da je zelena pomirjujoča, vendar bolj zemeljska od pomirjujoče modre.

³⁴ V strukturi eksperimenta je šlo za časovno kontinuirano ocenjevanje posameznih barv na enakih dimenzijah z istimi udeleženci.

Tabela 11. Aritmetične sredine in standardni odkloni ocen na semantičnih diferencialih različnih dimenzij za posamične barve ter F-testi vpliva znotraj subjektov

DIMENZIJE	1		2		3		4		5		6		7		8	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Rdeče	2.38	0.84	2.08	0.97	1.64	0.85	3.10	1.04	4.21	1.08	2.90	1.05	4.13	0.98	2.82	1.05
Modro	2.16	1.40	3.11	1.42	2.75	1.24	3.63	1.23	2.75	1.12	2.51	1.12	2.08	1.09	2.39	1.14
Rumeno	2.75	1.31	1.63	0.90	2.08	0.90	3.70	1.17	3.44	0.74	2.69	1.02	3.06	1.32	3.55	1.15
Zeleno	2.64	1.30	3.33	0.97	2.76	1.01	3.38	0.99	2.67	0.83	2.86	0.95	2.24	1.15	2.73	1.01
Vijolično	2.54	1.21	2.67	1.22	2.61	0.89	3.02	1.10	4.05	0.90	2.97	1.05	3.08	1.18	3.18	0.84
Oranžno	3.15	1.21	2.48	1.08	2.37	0.89	3.23	1.05	3.66	0.73	3.12	1.02	3.63	0.96	3.18	0.98
Rjavo	3.43	1.23	3.49	1.18	3.63	0.93	2.80	1.12	2.30	1.01	3.31	0.95	3.06	1.01	3.24	1.02
Belo	1.80	1.21	2.71	1.37	2.76	1.30	4.27	1.01	3.52	0.94	2.08	1.09	1.90	1.00	3.21	1.10
Črno	2.97	1.53	4.03	1.44	3.58	1.28	1.75	1.16	2.69	1.03	2.78	1.10	3.18	1.26	3.50	1.13
F test	F ₈ = 9.71* F ₈ = 24.60* F ₈ = 21.60* F ₈ = 24.67* F ₈ = 33.21* F ₈ = 7.36* F ₈ = 26.94* F ₈ = 7.93*															

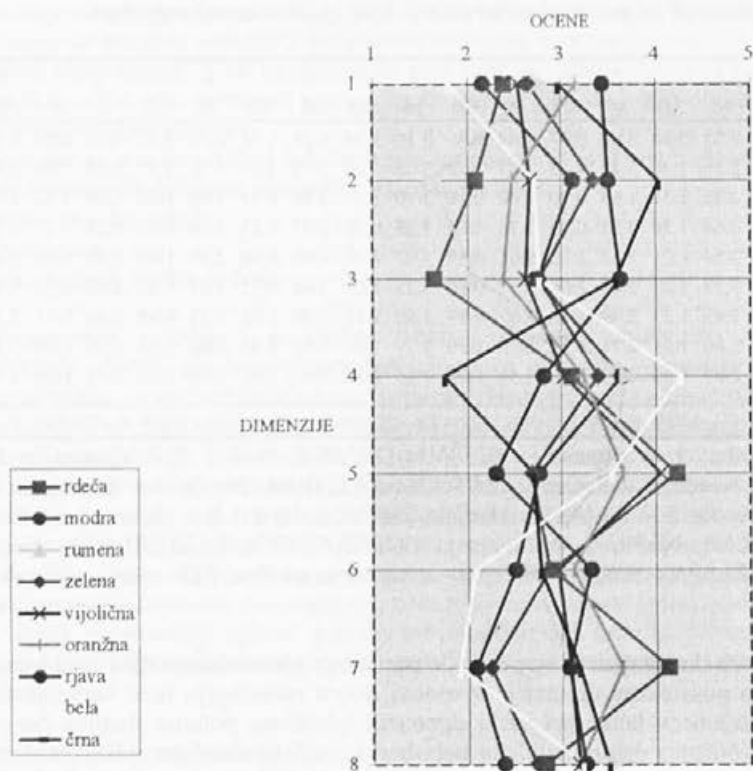
Opomba. 1 – dimenzija *BLIŽNJA-DALJNA*, N=61; 2 – dimenzija *TOPLA-HLADNA*, N=63; 3 – dimenzija *AKTIVNA-PASIVNA*, N=59; 4 – dimenzija *TEŽKA-LAHKA*, N=60; 5 – dimenzija *MOŠKA-ŽENSKA*, N=61; 6 – dimenzija *DUHOVNA-MATERIALNA*, N=59; 7 – dimenzija *POMIRJUJOČA-RAZBURLJIVA*, N=62; 8 – dimenzija *VLAŽNA-SUHA*, N=62; M – aritmetična sredina; SD – standardni odklon; * – $p < 0.01$.

Na vseh dimenzijah so se pokazale statistično pomembne razlike med barvami, kar pomeni, da posamezne dimenzije v osnovi dobro razločujejo med barvami. Glede na ocene udeležencev lahko pri vsaki dimenziji izluščimo polarno dvojico barv. Na dimenziji 1 (*bližina*) deluje najbližja bela barva, najbolj daleč pa rjava, na dimenziji 2 (*toplota*) je najbolj topla rumena in najbolj hladna črna barva; na dimenziji 3 (*aktivnost*) je najbolj aktivna rdeča, najbolj pasivna pa rjava; na dimenziji 4 (*žeža*) je najtežja črna in najlažja bela; na dimenziji 5 (*spol*) je najbolj moška rjava, najbolj ženska pa rdeča; na dimenziji 6 (*materija*) je najbolj duhovna bela in najbolj materialna rjava; na dimenziji 7 (*pomirjanje*) je najbolj pomirjujoča bela in najbolj razburljiva rdeča; na dimenziji 8 (*vлага*) pa je najbolj vlažna modra in najbolj suha rumena. Grafični profili posameznih barv so prikazani na Sliki 2.

Rezultati dimenzije 1 (*bližina*) dajejo vtis, da so udeleženci bližino oziroma daljino barve povezovali s simpatijo ali antipatijo barve. Tudi primerjava med rangi priljubljenosti (Tabela 1) in rangiranimi srednjimi vrednostmi³⁵ na tej dimenziji kaže na dokaj močno povezanost ($\rho = 0.78$, $p < 0.05$). Ker je bil osnovni namen ocenjevanja barv na semantičnih diferencialih uvrščanje barv v 'objektivni' pomenski psihološki prostor, ki ga sestavljajo dimenzije brez evaluativnega pomena, je bilo potrebno dimenzijo *bližine* izločiti iz nadaljnje analize.

Opomba. 1 – dimenzija *BLIŽNJA-DALJNA*, N=61; 2 – dimenzija *TOPLA-HLADNA*, N=63; 3 – dimenzija *AKTIVNA-PASIVNA*, N=59; 4 – dimenzija *TEŽKA-LAHKA*, N=60; 5 – dimenzija *MOŠKA-ŽENSKA*, N=61; 6 – dimenzija *DUHOVNA-MATERIALNA*, N=59; 7 – dimenzija *POMIRJUJOČA-RAZBURLJIVA*, N=62; 8 – dimenzija *VLAŽNA-SUHA*, N=62.

³⁵ Bližja kot je barva na dimenziji *bližina* višje je rangirana. Barve si tako sledijo: bela, modra, rdeča, vijolična, zelena, rumena črna, oranžna, rjava.

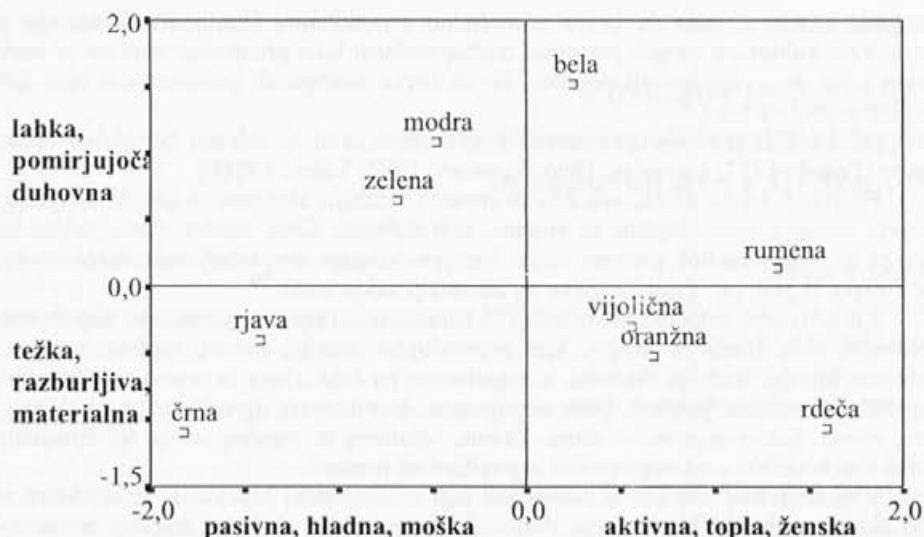
Slika 2. Profili posameznih barv na 8 dimenzijah

Na Sliki 3 so barve razporejene v 4-delni semantični prostor. Navpično ga definira *lahkost*, *pomirjanje*, *duhovnost* nasproti *težkosti*, *razburljivosti*, *materialnosti*, vodoravno pa *pasivnost*, *hladnost*, *moškost* nasproti *aktivnosti*, *toplosti*, *ženskosti*,³⁶ vanj pa so grupirane barve sledeče: modra in zelena; bela in rumena; črna in rjava; rdeča, oranžna in vijolična.

Glede na lastnosti in pripadajoče barve lahko zelo hitro priključimo združujoč pomenski znak in osnovni element za vsak predel semantičnega prostora: modra in zelena kot morje in voda; bela in rumena kot svetloba in zrak; črna in rjava kot granit in zemlja; rdeča, oranžna in vijolična kot lava in ogenj.³⁷

³⁶ Od predhodno omenjenih dimenzij ni zajeta dimenzija *vlaga*, kjer je težko barve tako enoznačno polarizirati, saj sta kot skupina iz semantičnega prostora vlažni modra in zelena, ostale skupine pa so pretežno suhe.

³⁷ V nekaterih ezoteričnih tradicijah se modra povezuje z vodo, rumena zrakom, črna (ali zelena) zemljo in rdeča ognjem. Rezultati pričujoče raziskave ne odstopajo bistveno od teh smernic, se pa popolnoma skladajo z uvodom opisano simbolizacijo elementov.

Slika 3. Razporeditev barv glede na semantične dimenzije (večdimenzionalno skaliranje)

ZAKLJUČKI

Rezultati priljubljenosti se skladajo z raziskavami pri nas in po svetu glede najbolj priljubljene barve, ki je prepričljivo modra, in manj priljubljenih oziroma nepriljubljenih barv, ki sta oranžna in rjava. Tudi v analizi pomenskih vsebin asociacij se pri modri za razliko od drugih barv ne pojavlja kategorija negativnih notranjih stanj, kjer so zbrani odgovori s pretežno negativno valenco. Prav rezultati pomenske analize dajo nekaj odgovorov, ki bi lahko pojasnjevali priljubljenost barv v vzorcu iz raziskave: modra in bela sta najbolj priljubljeni in sta prav tako na polu pozitivnih notranjih stanj, kar pomeni, da pri njiju prevladujejo asociacije ki imajo pozitivno valenco; vijolična, zelena in rumena so nekako konotativno nevtralne, njihovi emocionalni in karakterni odgovori so namreč dokaj uravnoteženi, prav tako so na lestvici priljubljenosti nekje na sredini; oranžna in rjava pa sta barvi s pretežno negativno valenco in sta prav tako manj priljubljene. Rdeča in črna v tej shemi izstopata, saj je prva na pozitivnem polu, po priljubljenosti pa nekje na sredini, črna pa tretja najbolj priljubljena in krepko v negativnem polu. Emocionalni pomen obeh barv je torej v nasprotju z emocionalnim nagnjenjem do njiju, tako da pri obeh barvah moč določenih pomenskih vsebin ni odločilna v ocenjevanju priljubljenosti. Rezultati tudi kažejo, da so priljubljene predvsem temnejše barve (modra in vijolična) ter akromatske barve (bela in črna), žive, svetle in tople (z izjemo rjave) barve pa so manj priljubljene. Prav tako so bolj priljubljene barve, ki sporočajo pasivnost, umirjenost in harmonijo, ki pa nimajo tako materialnega in realitetnega naboja (kot rjava in zelena).

Rezultati raziskave tudi potrjujejo tezo, da se barva, ki je v osnovi nepredmetna abstrakcija, v asociativni metodi povezuje s predmeti, pojavi, katerih pomemben atribut je. Govorimo tako o rdeči kot barvi krvi, modrem nebu in morju, rumenem soncu, zeleni travi in naravi nasploh, vijoličnih vijolicah, oranžnih sadežih in soncu, rjavi zemlji in lesu, belem snegu in črni temi. Omenjene tipične asociacije se povsem skladajo z uvodoma opisano simboliko posameznih barv. To ujemanje potrjuje tudi analiza ostalih

kategorij asociacij, tako da lahko primerjalno s podobnimi študijami pri nas (in v evropskem kulturnem krogu) potrdimo močno stalnost tako predmetne motivacije barv (izbor tipičnih predmetov ali pojavov, ki jih barva zastopa ali povratno oni njo) kot celotne simbolike barv.³⁸

Pomebna je prav tako povezanost barv z emocijami in celotno človekovo osebnostjo (Pečjak, 1977; Trstenjak, 1996; Kovačev, 1997; Tušak, 1998b).

Predvsem barve rdeča, oranžna in rumena izražajo aktivnost v smislu življenja, živosti, energije, moči, toplote in vročine, tudi čutnosti. Črna, modra, rjava, zelena in bela pa so nasprotno bolj pasivne barve, kjer prevladujejo mir, umirjenost, sproščenost, spokojnost in počitek. Vijolična je na tej dimenziji nekje vmes.³⁹

S pozitivnimi emocionalnimi stanji in karakterinimi opisi so pomensko napolnjene predvsem bela, rdeča in modra, kjer prevladujejo veselje, radost, toplina, nežnost, ljubezen, upanje, sreča in svodoba, z negativnimi pa črna, rjava in oranžna, kjer izstopajo žalost, otožnost, potrnost, gnus, neprijetnost, neprijaznost, agresivnost, napadalnost, jeza, zavist, ljubosumje in bolečina. Zelena, vijolična in rumena so na tej dimenziji dokaj uravnotežene med negativnimi in pozitivnimi pomeni.

V raziskavi so bile barve razvrščene tudi v semantični prostor, ki je razdeljen v štiri sklope z dvema bipolarnima dimenzijama: navpično definira eterična transcendenčnost nasproti trdne materialnosti, kar bi lahko poimenovali tudi dimenzija *esenca – eksistenca*; vodoravno pa pasivna hladnost moškosti nasproti aktivne toplote ženskosti, kjer se kar samo po sebi ponuja poimenovanje *racionalnost – emocionalnost*. Esenčno racionalni sta modra in zelena, katerima ustraja pomenska asociacija intuicije in modrosti; esenčno emocionalni sta bela in rumena kot duhovnost in vera; eksistenčno racionalni sta črna in rjava kot substanca in materija; ter eksistenčno emocionalne rdeča, oranžna in vijolična kot življenje, energija. Po analogiji s človekom kot psihofizično celoto bi prvi barvi lahko povezali z razumom, drugi z emocijami, tretji s telesom in četrti z motivacijo. Živost barvne fenomenologije torej dobro ponazarja živost človekovega bivanja.

LITERATURA

- Birren, F. (1960). *New horizons in color*. New York : Reinhold Publishing Corporation.
- Chevalier, J., Gheerbrant, A. (1969). *Dictionnaire des symboles*. Editions Robert Laffont S. A. (slovenski prevod (1994). *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Ljubljana: Mladinska knjiga).
- Itten, J. (1961). *Kunst der Farbe*. Ravensburg: Otto Maier Verlag. (slovenski prevod (1999). *Umetnost barve* (študijska izdaja). Jesenice: Samozaložba R. Reichmann).
- Kovačev, A. N. (1994). Simbolične implikacije barv in njihov položaj na dimenziji ugajanja. *Anthropos*, 26 (4/6), 105-127.
- Kovačev, A. N. (1993). Grafična simbolizacija primarnih emocij. *Psihološka obzorja*, 2 (3/4), 31-50.
- Kovačev, A. N. (1997). *Govorica barv*. Ljubljana : Prešernova družba, Vrba.
- Musek, J. (1990). *Simboli, kultura, ljudje*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Pečjak, V. (1977). *Psihologija spoznavanja*. Ljubljana: DZS.
- Trstenjak, A. (1996). *Psihologija barv*. Ljubljana : Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
- Tušak, M. (1998a). Človek in barve. *Anthropos*, 30 (4/6), 64-69.
- Tušak, M. (1998b). Barvne preference, simbolika barv in osebnost. *Psihološka obzorja*, 7 (4), 76-79.

³⁸ Brez primerjalnih medkulturnih študij je težko govoriti o univerzalnosti psihološko semantičnega pomena barv.

³⁹ Zanimivo bi bilo poznanjenost energijo prvih in ponotranjenost drugih barv primerjati z osebnostno dimenzijo ekstarverzije – introverzije.